

EDEBİYATTA REALİST KUŞAĞI TOPLUMSAL CİNSİYET SOSYOLOJİSİYLE DEĞERLENDİRMEK*

Aziz ŞEKER**

ÖZ

Çağdaş Türk Edebiyatında roman türünün çeşitli dönemlerinden sıklıkla söz edilir. Özellikle 1940'lara doğru gerçekçi olmakla birlikte toplumcu bir kuşak edebiyat geleneğinde yer almaya başlar. Hem aydın hem edebiyatçı kimlikleriyle ön plana çıkan yazarlar, ülke sorunlarına duyarlı romanlar kaleme almışlardır. Bu anlamda Fakir Baykurt, Orhan Kemal, Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Vedat Türkali ve Yaşar Kemal bakış açılarındaki bazı farklılıklara rağmen bu kuşağın önemli temsilcileri arasında kabul edilirler. Yazarların, Türkiye toplumsal yapısının gerçeklerinden yola çıkarak birçok sosyokültürel olguyu romanlarında başarıyla işlerken oluşturdukları roman kahramanları aracılığıyla Türkiye'nin köklü sosyal sorunlarını da tartışmaya açtıkları görülür. Örneğin yoksulluk, ağalık, çalışma yaşamı, feodalite, kan davası, şiddet, toplumsal eşitsizlikler ve göç bunlar arasında yer alır. Bu çalışmada, altı yazarın romanlarında kadınların toplumsal cinsiyet sosyolojisi açısından nasıl ele alındığı incelenmektedir. Çalışmanın, gerçekçi ve toplumcu kuşağın romanlarında kadın roman kahramanlarını görmek açısından feminist edebiyat eleştirisi okumalarına da katkı vereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, roman, kadın, feminist edebiyat eleştirisi, realist kuşak.

*Bu çalışma Ufuk Üniversitesi tarafından 08-14 Şubat 2021 tarihleri arasında düzenlenen 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulmuş özet bildiri metninin genişletilerek makale hâline getirilmiş şeklidir.

**Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Rektörlüğü SKS Daire Bşk. Amasya/Türkiye, shuaziz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5634-0221

Makale Gönderim Tarihi: 23.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 02.05.2022

AN EVALUATION OF THE REALIST GENERATION IN LITERATURE BY SOCIOLOGY OF GENDER

ABSTRACT

In Modern Turkish Literature various periods are frequently mentioned for the novel genre. Especially in the 1940s, it can be seen that a realist and socialist generation began to take part in the literary tradition. The writers who stand out with their intellectual and literary identities began to write novels with a sensitive perspective to the problems of the country. In this sense, despite the some differences in their perspectives, Fakir Baykurt, Orhan Kemal, Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Vedat Türkali and Yasar Kemal are considered among the important representatives of this generation. Focusing on the realities of Turkish social structure, these writers successfully employed many social-cultural phenomena in their novels. Through events and protagonists, they opened up to discuss the deep-rooted social problems of Turkey. Poverty, landlordship, working life, feudalism, blood feud, violence, social inequalities and immigration are among these social problems. This study aims to examine how women are considered in terms of gender sociology in the novels of all six writers. The study is thought to contribute to the reading of feminist literary criticism in terms of female novel heroes in the novels of the realist and socialist generation.

Keywords: Gender, novel, woman, feminist literature criticism, realist generation.

1. GİRİŞ

Edebiyat tarihinde romanın gelişimiyle "değişim" arasında önemli bir etkileşim bulunmaktadır. Değişimin boyutunu belirleyen ise paradır. Temelinde insanoğlunun meta ile kurduğu ilişkide paranın gücü çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Paranın etki alanı edebiyata da yansiyacak şekilde toplumsal yaşamın hemen hemen her alanında görülür. Örneğin İtalyan denizci Kolomb, sonradan "Yeni Dünya" adı verilecek olan Amerika'yı Hint adası zannederek 1492 yılında keşfettiğinde, İngilizler başta olmak üzere bazı ülkeler tarafından kıtanın acımasızca yağmalanmasının ve kolonileştirilmesinin de yolunu açmış olur. "Altın dünyanın en mükemmel şeyidir. O kadar ki, ruhları cennete bile gönderebilir" diyen Kolomb'tan başkası değildi. Yüzyıl kadar bir sürede Meksika'da yerli nüfusun %90'ı katledilir. Yeni uygarlıklar kurmak adına eski uygarlıklar yağmalanır. Altının kapitalizm için önemini bilmeyen, doğayla bütünleşmiş, çorbalarını altın taslarda içen insanlar yok edilirler. Öte yandan öldürülen Kızılderililerin kafataslarından yığılma tepelerin fotoğrafları günümüze kadar ulaşır. Roman, yaşananları beyaz sayfalara taşır. Bu anlamda 1908 doğumlu yazar Dee Brown'un kaleme aldığı *Kalbimi Vatanıma Gömün* kitabı büyük ölçüde söz konusu katliamları toplumsal belleğe taşır. Amerika kıtasının sömürgeleştirilmesinde payı bulunan ülkeler arasındaki İspanya, çağdaş romanın ilk örneği kabul edilen Don Quijote'nin yazarı Cervantes'in de anavatanıdır. Kitap 1605 yılında yazılır. Adalet koşullanmış bir maceracı şövalyenin yüreğinde büyüttüğü aşkı, romanın kadın kahramanı Dulcinea (Dulsinya) ile okur tanışır. Dulcinea, başına gelen bütün olumsuzluklar karşısında şövalye Don Quijote'nin maceralara sürüklenmesinin bir nedenidir. Bu çağdaş romanın ilk örneğinden yüzyıllar sonra klasik romanlar kaleme alınır. Denebilir ki, değişen ekonomik ve sosyal sistemler içinde paranın sosyal yapılar ve kültürel yaşamla ilişkisi edebiyat türlerini de etkilemektedir. "Yeni Dünya"nın keşfiyle ve bu keşfe ortak olanların elde ettikleri birikimlerle roman sosyolojisi değişime uğrar. Serpilen burjuvaziyle birlikte romanlar yazılmaya devam eder. İspanya ve İngiltere başta olmak üzere sömürgeci ülkelerin, Batı coğrafyasının maddi temellerinin oluşumundaki payı inkâr edilemez. Önceleri olaylar ekseninde çözümlenen romanlarda zamanla kadın ve erkek temsillerinin önemine yer verilmeye başlanır. İlk dönem romanlarındaki roman kahramanları toplumun baskın kültürel eğilimini verirler. Örneğin Fransız yazar Stendhal 1830'da *Kırmızı ve Siyah*'ı yayımlar. Soylular sınıfından iki kadının Madam Renal ve Mathilde'nin, Julien Sorel'e aşkları, romanın çoğu yerinde kadınlara ilişkin erkek yazar yargısını eleştirilene açar. Rus romancı Dostoyevki, *Suç ve Ceza*'yı 1866'da yazar; roman aracılığıyla Sonya'yı tanırız. Tolstoy 1865'te kaleme aldığı Fransa-Rusya savaşını konu edindiği *Savaş ve Barış*'ta Nata Rostov'u, 1873'te yazdığı *Anna Karenina*'da ise Anna roman karakterini okura sunar. Flaubert'in *Madam Bovary*'si 1857 yılında yazılır, Anna'dan sonra bir başka intihar eden kadın roman kahramanı Emma Bovary'e uzun yıllar geçmesine rağmen okurun ilgisi azalmaz. Osmanlı'da ise 1839/1876 Tanzimat döneminde hem Batı'dan çevirilerle hem de toplumu eğitmek adına yazılan çok çeşitli romanlardan söz etmek mümkündür. İlk yerli roman, Şemsettin Sami'nin *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat* isimli kitabı *Hadika* gazetesinde 1872'de parça parça yayına verildikten sonra, 1875 yılında basılır. 1875 yılından sonraki süreci bir yana bırakırsak, Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf*'u 1937'de, Orhan Kemal *Babaevi*'ni 1949'da, Fakir Baykurt *Yılanların Öcü*'nü 1954'te, Kemal Tahir *Sağırdere*'yi 1955'te yine aynı yıl Yaşar Kemal *İnce Memed 1*'i yayımlar. Vedat Türkali ise ilk romanı *Birgün Tek Başına*'yı 1974'te okurla buluştursa da romanlarının tarihsel zamanı hemen hemen bütün bir cumhuriyet dönemindeki politik olayları ve sistem eleştirisini kapsar.

Yukarıda görüldüğü üzere, ekonomik dönüşümlerle ve kültürel değişmelerle ilişkili olarak biçimlenen romanın 4 yüzyıldan fazla bir geçmişi bulunmaktadır. Daha eskiye giden diğer edebi metinlerin yanında, çalışmamız bağlamında romanın başlangıcından beri kadın kahramanların konumu erkek roman kahramanlarına göre çoğu yerde toplumsal gerçekleri

yansıtmak adına olduğu gibi aktarılsa bile kadının durumunun ele alınış şeklinin romanın doğasını özgürleştiren bir yapıdan uzak olduğu söylenebilir. Kadın, çoğunlukla ikincil karakter olarak kurgulanarak toplumsal cinsiyet hiyerarşisini yeniden üretecek şekilde erkeğin ve ataerkil toplumun çevresinde; cinsiyet rolleriyle örülü duvarların içine hapsedilir. Bunun yanı sıra toplumsal yapı, çözüm üretme pratiği ve deneyimi üzerine kurulu bir işleyişe sahipse hiç kuşkusuz toplumdaki bireylerin yaşamlarının odaklandığı düzen imgesinin değerleri değişebilmektedir. Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında ise sözü edilen konuya edebiyat özellikle roman “özgürleşim” anlamında nasıl bir katkı vermektedir? Yanıt olarak, gerçekçi toplumcu edebiyat, oluşturduğu tartışma ve katkının boyutları göz önünde alındığında bir aşama kaydetmiş görünüyor. Genelde yazarların, romanları tarihsel ve toplumsal bir düzlemde birbiriyle bağlantılı bir şekilde ilerlerken roman kahramanlarının bu süreç içerisindeki izdüşümleri de gelişme ölçüsünde oluşmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de roman yazarları arasında toplumcu gerçekçilerin çok önemli bir farkı var. Onlardan Gorki olmalarını beklemek hata olur. Gorki, devletin ideolojik hâkimiyetinin olduğu toprakların yazarıdır. Bu sebeple birçok toplumsal ve bireysel çelişkiyi sunarken sosyalist sistemin geleceği adına olumlu karakterler oluşturmasındaki yaklaşımı, beklenen bir şeydir. Türkiye özelinde, değişen toplum yapısı içinde daha çok çelişkinin ve sorunsalın olduğu yerden hareketle edebiyatta roman kendisine bir karşı taraf açar. İncelenen, Çağdaş Türk Edebiyatı’nın toplumcu düşünceyi benimsemiş realist yazarlarının her biri ayrı ayrı tahlil edilmeyi gerektiren romanlarının değişen toplumun sosyal ve psikolojik yapısının anlaşılmasına katkı sunmakla birlikte toplumsal cinsiyet sosyolojisi ve feminist edebiyat eleştirisi bağlamında her seferinde yeniden analiz edilmesi gerekir.

Bu çalışmada toplumcu gerçekçi düşünceye sahip realist kuşağın yazarları arasında bir sınırlandırılmaya gidilerek, seçilen yazarların bazı romanlarında kadın roman kahramanlarına odaklanılmıştır. Nitekim, Tanzimat ile Cumhuriyetin ilk döneminde modern edebiyat aracılığıyla kolektif bilince modernleşmenin gerekliliğini yaymaya çalışmanın yerine özellikle Tek Partiye ve sonrasında hüküm süren paradigmaya getirilen ilk politik eleştirilere öncülük eden Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Kemal Tahir, Sabahattin Ali, Vedat Türkalı ve Yaşar Kemal’in yapıtları karşılaştırılırken kadın roman kahramanlarının toplumsal cinsiyet yönüyle ele alınmasına dair bir öngörü oluşturulması amaçlanmıştır (Saraçgil, 2005, s. 96-317). Toplumcu kuşağın düşünsel olarak eşitlik ve adalet konusundaki rasyonel çıkışları, toplum gerçekliğini konu almaları ile ileri sürdükleri savlar romanlarında toplumsal yapıyı yansıtmak adına bazı tartışmaları beraberinde getirirken, yapıtları yoluyla toplumun içinde bulunduğu değişimleri okura hangi boyutlarıyla sundukları aydınlatıcı olacaktır.

Çalışmada, erkek yazarların tercih edilmesi, neden kadın yazarlara yer verilmediği sorusunu akla getirebilir. Erkek yazarlarla sınırlı bir çalışma, yaygın ataerkilliğin hüküm sürdüğü toplumda erkek yazarların tutumlarını, bakış açılarını ve eleştirel yanlarını ortaya çıkarması anlamıyla önemsenmelidir. Seçilen yazarların romanlarında İnce Memed, Kamil Bey, Murtaza, Kenan, Bayram, Yusuf vb. erkek roman kahramanlarının karşısında kadınların nasıl işlendiğini ele almak toplumsal cinsiyet sosyolojisi ve feminist edebiyat eleştirisi bağlamında bir anlam ifade ettiği gibi değişim geçiren toplumda kadınların karşılaştıkları badireler hakkında da bilgilendiricidir.

2. KÖY YAŞAMININ YOKSUL KADINLARI

Fakir Baykurt köy hayatının içinde yoksulluğun en kötü koşullarında yaşamış, eğitimini kesintilerle tamamlayarak ülkesinin ve insanların sosyal sorunlarına yazdıklarıyla çare bulmaya, yaşadığı hayatın akışını hem kendi hem yaşadığı toplum için değiştirmeye çalışan toplumcu gerçekçi bir yazardır. Fakir Baykurt’un Köy Enstitüsünde eğitim gördüğü ve köy

öğretmenliği yaptığı yıllarda Anadolu halkı; savaşıardan yorulmuş, yoksulluğun pençesinde yaşam mücadelesi veren, eğitim seviyesi oldukça düşük bir görüntü sergilemektedir. Bu anlamda Fakir Baykurt'un romanlarında, tanıklık ettiği sosyal gerçek ve yaşadıklarından süzdükleri önemli bir yer tutar (Ortakçı, 2012, s. 82). Baykurt'un 1954 yılında yazdığı *Yılanların Öcü* romanında gerçek bir mekân seçilmiştir. Burdur'un Yeşilova ilçesine bağlı seksen evli Karataş köyünde yaşanan olaylar, Kara Bayram'ın evi, Muhtarın evi, Irazca'nın kardeşi Sultanca'nın evi, köyün camisi, Nuri'nin kahvesi gibi kapalı mekânlarla, Haceli'nin ev yaptıracığı yer, köy meydanı, Kara Bayram'a ve Haceli'ye ait tarlalar gibi açık mekânlarda geçer. *Yılanların Öcü* romanında, anlatı kişileri; zengin güçlü köylüler, yoksul güçsüz köylüler, memur ve bürokratlar olarak belirir. Güçlü ile güçsüzün mücadelesini konu edinen romanda, Irazca, Bayram, Muhtar, Haceli, Haceli'nin karısı Fatma, Bayram'ın karısı Haçça, Irazca'nın kardeşi Sultanca, Bekçi Mustafa, Kaymakam ve Şakir Efendi gibi kişiler yer alırlar (Tiken, 2009, s. 48-49). Irazca Ana, romanda kadın kahraman olarak aykırı ve asi bir kimliğin dışavurumudur. Toplumun gözünde, imajı sağlam güçlü bir kadın profili çizer. Bu arketipsel durum onda otoriteyi ve özerkliği beraberinde getirmiştir. Eserde yer alan diğer kadınlarla kıyaslanacak olursa; Fatma ve Haçça kaderlerini yaşayan, pasif, saf ve patriyarkanın baskıladığı kadın figürlerdir (Gürçay, 2018, s. 23). Irazca, geleneksel toplumlarda görüldüğü üzere yaşlandıkça artan saygının bir göstergesi gibi hane içindeki tek otoritedir. Örneğin Bayram ile Haçça'yı, harımın kendi isteği doğrultusunda ekilip ekilmediği konusunda denetlemesi, Haceli tarafından evlerinin önüne ev yapılacağını duyduğunda en sert tepkiyi göstermesi bu savı doğrular niteliktedir:

“Neden başka yeri satmadı da bizim evin önünü sattı bu Cımbıldak Hüsnü? Kuruldaki dürzüler neden hoş gördü bunu? Ses çıkarmaz, gık çıkarmaz, yoksul, korkak bir ev saydılar demek bizi! Hımm!...” Irazca bağırılmaya başladı: “Tehhooo! Onlar bizim evin önüne sıçarsa, ben de onların tümünün ağzına sıçarım. Yaptıramazlar! Dikkat edin, savaş var!” (Baykurt, 2008, s. 54).

Irazca'nın hak arayan bu dışa dönük tutumuna Haçça ve Fatma açısından bakıldığında Haçça'nın eşinin dediklerinden çıkmaması, ev işleriyle ilgilenmesi, kaynanasına gösterdiği derin hoşgörü geleneksel ataerkil toplumlarda kadınlarla uyumlu görülen cinsiyet rollerini içselleştirmesinden ileri gelir. Buna karşın Irazca'nın adil ve onurlu duruşunun yanında ne yazık ki Haceli'nin eşi Fatma ile oğlu Bayram'ın, ev yapılması için açılan çukurda cinsel birlikteliklerine öç alıcı bir eylemi gerçekleştirircesine neden olması okur için sarsıcı bir olaydır. Irazca'nın temsil ettiği kişiliğin en çok tartışılması gereken yeri burasıdır.

Fakir Baykurt'un *Kaplumbağalar* romanı da *Yılanların Öcü*'nde olduğu gibi kırsal toplumsal yapıda geçer. *Yılanların Öcü*'nde muhtar ve köy heyetinin sırtını dayadığı patriyarkal yapı; erkek otoritesine dayalı güç ilişkileri *Kaplumbağalar*'da yerini ortak ve dayanışmacı bir yaşama bıraksa da erkek egemen görüntü toplumsal yaşamda hakim unsurdur. Romana mekân yapılan Tozak köyünün sosyal-ekonomik koşulları alt seviyededir. Köy yoksuldur. Okulu olmayan köy yerinde Rıza öğretmenin 13'ü kız, 13'ü erkek toplam 26 öğrencisi vardır. Yoksulluk olgusu özellikle kadın yoksulluğu öğrenciler odağa alındığında trajik bir şekilde betimlenir:

“...kiminin saçları iki kat örülmüş. Örgülü saçlarını belden aşağı salıyorlar. Kiminin ensesi makas yüzü görmemiş. Kiminin eli bileğine kadar kir. Kiminin tırnağı uzun. Uzun tırnağının içi kir. Ayakları yalın. Ayakları da elleri gibi kara. Ayak tırnakları taşa çarpmış, fırlayıp gitmiş. Yaraları önce azmış, sonra kabuk bağlamış. Giysileri yama içinde. Yakaları, tokaları yok. Çiçekli ucuz basmalardan, yerli dokumalardan bulduklarını giymişler. Bu halleriyle de tatlı, sevimliyidiler” (Baykurt, 2004, s. 41).

Köyde yoksulluk sarmalında yaşayan kızların, eğitim sürecine bu anlamda entegrasyonu toplumsal cinsiyet adına önemsenmelidir. Ayrıca Baykurt, romanında kadınları da odağa alır. Cennet kadın, Döne, yaşlı ebe Hörü kadın, Esme, Senem, Güley, Sultan, Lütfiye Hanım, karşıda ise Rıza, Kel Bektaş, Muhtar Battal, Kır Abbas, Sırrı Bey, Hamdi Bey gibi erkekler konumlanır. Sosyal problem temelli romanda kadınların cinsiyetçi ele alınışına dair veriler de mevcuttur. Örneğin bir halayda kadınların cinsellik çağrıştırmacı biçimde anlatımı eleştiriye açıktır: “Kadınların halayı sürüyor. Ortalağa inceden bir ter kokusu çöktü. Ekşi, acımsı bir ter kokusu, erkekleri delirtiyor. Erkekler damarlarındaki kanın gürllemeğe başladığını duyuyor. Kadınlar durmadan dönüyor” (Baykurt, 2004, s. 70). Halayda kadınların sıralı bir şekilde oynamasının erkeklerde yalnızca cinsellik çağrıştırması, toplumun cinsiyetçi kurumunun emarelerini taşır. Tarlada erkeklerle birlikte çalışan, evde bir başına ev işleriyle uğraşan kadınların erkeklerin damarlarında gezinen kanı etkilemesi üst anlatıcının bir tercihi olsa gerek. Sonuç olarak ortak bir amaç uğruna bozkırda yoksul köyün kalkınması için erki temsil eden muhtarın da aynı sofrada olduğu bir köyde geçen roman, bir bakıma hazinenin taş dolu arazisini emekle temizleyip bağ yapan yoksul köylünün dramına kaynaklık eden koşullarda yaşamasından sorumlu olan iktidar kurumunun da eleştirisini içerir.

3. ÇUKUROVA'DAN İSTANBUL'A KADIN TEMSİLLERİ

Orhan Kemal, romanlarının konularını sosyal sorun ağırlıklı bir yelpazede yapılandırır. Toplumsal gerçeklikleri olduğu gibi yansıttığı roman sosyolojisinde sosyal ekonomik çelişkiler, alt sosyal katmanlardan gelen insanların yaşamları, çocuk ve kadın yoksulluğu, emek sömürsü, çalışan kadın sorunları ve göç (ırgat göçü) geniş bir yer tutar. Orhan Kemal'in romanlarını değişen toplumsal süreç içinde süren insan ilişkileri ve toplumsal çelişkiler açısından değerlendirmek mümkündür. Örneğin *Bereketli Topraklar Üzerinde* Çukurova'da geçerken, yoksulluk neticesinde roman dünyası *Gurbet Kuşları* yapıtıyla İstanbul'a taşınır. Kadın roman kahramanları yönünden her iki romanda değişmeyen tek yazgı; erkek egemen dünyanın nesnesi olmalarıdır. Çukurova'da geçen *Kanlı Topraklar*'da yine kadınlar aleyhine kurulu ataerkil bir toplumda yoksulluk belirleyici unsurdur. Kadın, erkeğin mülkü olarak kabul edilir. Kadınların şiddet görmesi, aşağılanması ve cinsel sömürsü belirgin bir şekilde işlenir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* gördüğümüz dramatik sosyal gerçeklik, kadınların tarlalarda, evlerde kısaca mahrem ve kamusal alanda sömürülmelerinde somutlaşır. Küçük yaşta evlilikler, parayla satılan kızlar rastlanan durumlardır. Irgat başının kızları Selvi ve Seyran'ın babaları tarafından satıldığı erkekler tarafından geneleve düşürülüşleri trajik bir örnektir (O, Kemal, 2012, 2014). *Gurbet Kuşları* yapıtında kadının ikincil konumu sürer. Erkeklerin tacizleri, kadınların statülerinin düşüklüğü ön planda olmakla birlikte hizmetçilik yapan Ayşe'nin eşi Memet'e göre yaşam koşullarının zorluğu karşısında benliğini ortaya koyduğu çaba önemsenmelidir (O, Kemal, 2007c). *Hanımın Çiftliği*'nde refahın ve yoksulluğun insanları ayırdığı toplumsal dünyada, satılan kadınlar (Güllü), şiddet görenler, yoksulluk, cinsel sömürü (O, Kemal, 2009a, 2009b, 2013b), roman mekânının ve olaylarının değiştiği *Müfettişler Müfettişi 1-2*'de kadınlar söz konusu olduğunda değişmez. Eğitimsizlik, taciz, şiddet romanın ikincil karakterleri olarak betimlenen kadınların yaşadıklarını özetler (O, Kemal, 1995, 2010b). *Bir Filiz Vardı*'da kendisinden yaşça büyük biriyle para karşılığında evlendirilmeye çalışılan Filiz Uslu, kadınlara yönelik toplumdaki yaygın davranış bozukluğunun kurbanı olur (O, Kemal, 2015a). Orhan Kemal'in roman dünyasında çocuk kahramanların apayrı bir yeri vardır. Çocukların kötü toplumsal koşullarda yaşadıklarını burada belirtmek gerekir. Çocuk yaşta yapılan evlilik örneği *Kenarın Dilberi*'nde, Nebi Efendi'nin kızı yaşındaki Bedia'yı nikahlamasında görülür (O, Kemal, 2015c). *Sokakların Çocuğu Suçlu 1-2*'de Cevriye gibi küçük yaşta cinsel tacize uğrayan ve satılan kızlardan kenar mahallenin çorapçı kadınlarını içine alacak şekilde kadın karakterlerin çeşitliliği artar (O, Kemal, 2007a, 2008).

İstanbul'un roman mekânı olduğu eserlerden *Yalancı Dünya*'da çocuk yaşta artist olma hevesiyle İstanbul'a giden Neriman'ın içine düştüğü açmazlar, döneme dair çok sayıda örneklerden yalnızca biridir. Aynı şekilde *Sokaklardan Bir Kız*'da erkeklere hizmet veren kadın bedenlerinin sergilendiği eğlence ortamlarındaki konsomatris tiplerini okuruz. Leyla karakteri burada işlenirken küçük yaşta tacize, tecavüze uğrayan kızların yanı sıra namusu için yaşayan kızlar da (Nuran) verilir (O, Kemal, 2007b, 2013a). Bir başka romanı *Eskici Dükkânı*'nda ise giderek yoksullaşan bir ailenin geçinmek için pamuğa gitmelerinden sonra aile dengesi tamamen bozulur. Aile üyelerinin, komşuluk ilişkilerinde gördükleri sosyal destek kadınlar üzerinden kurulur (O, Kemal, 2005).

Orhan Kemal, biyografisini de yazan bir romancıdır. Bu anlamda *Dünya Evi*'nde, yoksulluk ve işsizlik içinde geçen yaşamında eşi fabrika işçisi Cemile ile evliliğini konu alır. Cemile özelinde fabrikada çalışan kadınlara toplumun nasıl olumsuz bir algıyla baktığı kritik edilir (O, Kemal, 2010a). *Murtaza*'da ise fabrikalarda çalışan kadınların nasıl sömürüldükleri ve nasıl tacize uğradıkları anlatılır. Ağır iş koşullarında Murtaza'nın iş başında uyuyakalan kızına karşı şiddeti, kızının ölümüyle noktalanır (O, Kemal, 2015b). *Yüz Karası* romanında Masume sevgilisi tarafından kullanılmıştır. Bu olay karşısında toplum baskısını hissedince intihar eder. Bu romanda da kadınların sosyal konumu iç açıcı olmamakla birlikte toplumsal yapıdaki var oluşlarıyla ele alınırlar (O, Kemal, 2011). Açıkçası cinsiyetçi sorunların çok derin kategorilerde işlendiği Orhan Kemal'in romanlarında kadınların konumu, erkeklerin kurduğu toplum içinde dışlama stratejisine eşlik eden bir damgalanma ve ötekileştirme süreciyle biçimlenir (Şeker, 2020b, s. 312).

4. AŞKIN GÖLGESİNDE KADIN YÜZLERİ

Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf*'u, 1900'lü yılların başında olayların Edremit kasabasında geçtiği sosyal konulu bir romandır. 1937 yılında basılan yapıt Tek Parti döneminin toplumdaki aksaklıklar karşısındaki tutumuna dair örtük bir eleştiri barındırır. Kasaba zenginlerinin çevresinde sessiz tanık konumundaki bürokrasi, söz konusu halk olduğunda taraflı davranmaktadır. Adli kolluğun tavrı ise sorun kaynakları arasında görülür. Romanın yansıttığı tarih ve toplumsal koşullarda erkek egemen sistemin üretilmesine hizmet edenlerin karşısında kadınların sosyal statüleri düşüktür. Özellikle yoksul ve yalnız kadınların yaşadıkları sorunlar içinde çaresiz kılımları bunu doğrular. Zeytinliklerde çalışan, sonra Yusuf'un ailesine hizmet etmek için alınan, tecavüz mağduru Kübra ve annesi verilecek somut örneklerden biridir. Kübra'ya kasabanın ileri gelen eşrafı tarafından yapılanların bilinmesine rağmen, adaletsizlik hüküm sürer. Suça bulaşmış eşrafın şikayet konusu yapılmaması, Yusuf'un kaymakam üvey babasının bilgili olup sessiz kalması, patriyakanın kadın aleyhine işleyen yanındır. Ayrıca Kaymakam Salâhattin'in karısı Şahinde de geleneksel Türk romanında çizilen üvey anne profilinin hemen hemen bütün özelliklerini kişiliğinde taşır. Üvey oğlu Yusuf'un eşini, yani öz kızı Muazzez'i eğlence ortamlarına götürüp ondan yararlanacak kadar narsist bir tiptir (Ali, 1991). Şahinde örneğinde görüldüğü üzere erkeklerin ürettiği bir ataerkillik, kadın aracılığıyla da kurumsallaştırılır. Sabahattin Ali, cinsiyetçi bir toplumda romanlarını kaleme almıştır. Dolayısıyla bu toplumun gerçekliğini aktarma yolunu seçer. *Kuyucaklı Yusuf*'un, dönemin toplumsal gerçekliğini masaya yatırdığı gibi Türk romanını özgürleştiren bir bilincin en erken izdüşümlerini dokusunda taşıdığını söylemek mümkündür (Şeker, 2019a, s. 879).

Sabahattin Ali'nin *İçimizdeki Şeytan* (1940) romanı ise aşk yaşayan iki roman kahramanını odağa alırken toplum eleştirisi içerir. İstanbul'da geçen romanın, aydınların eleştirel yanlarını kadın roman kahramanından hareketle ifşa etmesi ise güçlü bir sosyolojik dokusunun olduğunu gösterir. Kadınlar konusunda tipik ataerkil tutumlara sahip, içindeki şeytana her

defasında yenilen Ömer ile ailesinden ayrı İstanbul'da akrabalarının yanında müzik eğitimi almaya gelmiş Macide'nin iletişimi kadın aleyhindedir. Yaşı küçük olduğu için Ömer ile imam nikâhıyla yaşayan Macide, eşinin erkek arkadaşları arasında yer alan aydınların kadınlara karşı tutumlarından rahatsızdır. Öte yandan Ömer, Macide'yle ilişkisinde adeta kadını meta olarak görür. Kısa süreliğine karakola düştüğünde, ortak arkadaşları Bedri'ye teslim edişi, bir mal teslim edişi gibi olur. Romanda evliliklerin on beş-on altı yaşlarda yoğunlaşması ise toplum tarafından sosyal bir mesele olarak kabul edilmediğini gösterir. Kısaca Sabahattin Ali her iki romanında kadın temsillerine yer verirken, toplumsal bağlamı göz ardı etmemektedir (Ali, 2006, Şeker, 2020a).

5. ESİR ŞEHRİN KADINLARI

Kemal Tahir tarihsel romanlarıyla edebiyatçıların ilgisini çeken diğer yandan Anadolu toplumsal yapısına ilişkin sosyolojik değerlendirmeleriyle de edebiyat sosyologlarının sık başvurduğu bir yazardır. Tarihsel ve sosyal gerçeklere dayandığı roman yaklaşımıyla eserlerini yapılandırmıştır. Tahir'in romanlarında kadın karakterlerin varoluş biçimleri, dönemin toplumsal gerçeklerinden bağımsız değildir. Kadının sosyal statüsünün düşüklüğü romanlarda göze çarpmakla birlikte yazar, büyük oranda, inşa ettiği kadın tipler konusunda pek de olumlu değerlendirmeler almamaktadır. Tahir'in romanlarının sosyal gerçekliğini kır ve kent toplumsal dinamiği belirler. Her iki yapıda kadınların görünürlüğü çeşitli şekillerde ortaya çıkar. Özellikle güçlü bir patriyarka romanlarında işlenme olanağı bulur. Bu yapıda kadınlar ezilen, dışlanan ve şiddet görenler arasında büyük çoğunluğu oluştururlar. Tahir'de, daha çok kadınlar eril toplumda katı cinsiyet rollerine uygun işlevleri yerine getirmekle ve aşırı cinsellikle örülü davranışlarıyla roman sayfalarında yer edinmektedirler (Şeker, 2020b).

Devlet Ana'da *Bacıbey* karakteri güçlü kadın olarak nitelediği "Osmanlı karısı" tiplmesiyle ele alınır (Tahir, 2014). Bu olumlu tiplemenin ötesinde, *Büyük Mal*'da Petek başta olmak üzere kadınların durumu iç acıcı değildir. Erkek söyleminde yaşamları sürerken, erkeklerin eğlence alemlerinde rahatlıkla kullanılırlar. Yoksul yaşam dinamiği içinde kadınların başlık parasıyla alınıp satılmasına sıkça rastlanır (Tahir,1990). *Sağırdere*'de Ayşe'de gördüğümüz gibi küçük yaşta kızlar başlık parasıyla satılır. *Körduman*'da kadınlar erkekler tarafından kolayca aşağılanır ve iftiraya maruz bırakılırlar (Tahir, 2016c, 2013a). *Kelleci Memet*'de kız kaçırma olayları ile kadına yönelik şiddet davranışlarının benzeri *Rahmet Yolları Kesti* romanında da işlenir (Tahir, 2008, 2015b). *Köyün Kamburu*'nda kadınlar kırsal yaşamın ötekileridirler; aşağılanma, cinsel istismar, erken yaş evlilikleri, şiddetin yanında kadınların yaşlandıkça bazı geleneklerin sürdürülmesinde toplumda rol sahibi oldukları da gözlenir (Tahir, 2010).

Esir Şehrin İnsanları 1'de, gazeteci Nedime, Fatma ve yalnızca aile saadetini düşünen Nermin, farklı sosyal yapılarda yaşasalar bile erkeklerin var ettiği evren içerisinde anlam arayışlarını sürdürürler (Tahir, 2015c). *Esir Şehrin Mahpusu 2*'de savaşın sonuçlarının parçalanmış aileler oluşturduğu ve geride kalan çocukları genelde kötü bir son beklediğine işaret edilir (Tahir, 2016a). *Kurt Kanunu*'nda Ballı Naciye ve Semra Hanım karakterleri üzerinden toplumda davranış sorunlarıyla yüklü bir cinsellik kadınlar üzerinden işlenir (Tahir, 2015a). *Hür Şehrin İnsanları 1*'de erkeklerin bakış açısıyla kadınlar ancak bir varoluş sergileyebilirken *Hür Şehrin İnsanları 2*'de Safo ve erkeklerin cinsel arzularını tatmin etmek için kullandıkları Madam Tamara gibi kadınlar romana taşınır (Tahir, 1995a, 1995b). *Bir Mülkiyet Kalesi*'nde ise kadınlar, düzen yanlısı, güçsüz ve bağımlı tipler olarak işlenir (Tahir, 1995c). Tahir'in hapisanede yattığı yıllarda da roman yazdığı bilinir. Bunlar arasında *Karılar Koşuşu*'nda, işledikleri çeşitli suçlar sonucunda içerde yatan kadınlar, erkek dünyasının

hedefinde yer alırlar: Eğlence aracı, cinsellik nesnesi, alınıp satılan vb özellikleriyle ön plana çıkartılırlar (Tahir, 2016b).

Damağası'nda yaşı küçük kız kaçırdığı için ceza alan erkeklerin yanı sıra kaçırdıkları kızları satan erkek tiplerini ele alınır (Tahir, 2013c). *Namuscular*'da kadınlar ağaların malı olarak gösterilir (Tahir, 2013b). Tahir'in bir sistem eleştirisi yaptığı romanı *Bozkırdaki Çekirdek*'te ise cinsiyet rollerini yerine getiren kadınlar ve yoksulluk içinde yaşayan kız çocuklarının durumları sosyal gerçekler temelinde kurgulanır (Tahir, 1976). Kemal Tahir'de kadınların, cinsiyet hiyerarşisinden etkilenişleri bunlarla sınırlı değildir. Kadın karakterlerin genelinde eğitimsizlik, sömürü, erken yaş evlilikleri, başlık parası, eğlence nesnesi olmaları, şiddet, cinsel istismar ve yoksulluk işlenmekle birlikte olumsuz izlek oluşturan bu karakterlerin ataerkil toplumsal yapı açısından değerlendirilmeleri gerekir.

6. KARANLIK YILLARDA ROMANINI ARAYAN KADINLAR

Vedat Türkali, Türk roman haritasında *Bir Gün Tek Başına*, *Mavi Karanlık*, *Yeşilçam Dedikleri Türkiye*, *Tek Kişilik Ölüm*, *Güven*, *Yalancı Tanıklar Kahvesi*, *Kayıp Romanlar* ve *Bitti Bitti Bitmedi* romanlarıyla yer edinmiş, 1940'lardan 2000'li yıllara kadar Türkiye'nin önemli politik ve sosyal konularını işleyen önemli bir yazardır. Türkali'nin romanlarında karakterler ülke sorunları etrafında bir tavır alırken kendi iç dünyalarının psikososyal gerçekliklerini sarsıcı bir şekilde yaşarlar. Romancı, toplum gerçeğine bağlı olarak sosyal karakterlerin niteliklerini en ince ayrıntısına kadar ele alır. Başka bir ifadeyle Türkali, özellikle roman karakterlerinden yola çıkarak, onların bireysel gerçekliğini derinlemesine incelerken, bir yandan da onları toplumsal panoramanın parçaları olarak sunar. Karakterler aracılığıyla çizilen toplumsal panorama, belli tarihi süreçleri gerçekçi ya da farklı açılardan görebilmek açısından önemli bir katkı sağlar (Koç, 2019, s. 77). Kuşkusuz romanların dokusunda ataerkil geleneksel kodlara göre biçimlenmiş bir toplumun karakterlerinin açmazları da toplumun cinsiyet kurulumuna göre biçimlenir.

Güven romanı İkinci Dünya Savaşı'nın gölgesinde İstanbul'da geçer. Romanın gizli kahramanı başlangıcından beri şiirleri elden ele dolaşan Nâzım Hikmet'tir. Sosyal ekonomik durumu iyi bir aileden gelen iktidar partisine yakın zengin Eşref Bey'in kızı Necla ile daha alt ekonomik sosyal tabakadan gelen Turgut'un ilişkisinde temel çelişki gözlenir. Turgut, romanda özellikle iç konuşmalarında Necla'ya olan sevgisine ilişkin duygusunda hakkıyla bir özeleştiri veremez. Dürüst bir sevginin telaşından kaçan Turgut'un aklı Şefik Hüsnü'nün olduğu "partidedir." Ne var ki Turgut kadınlara ve cinselliğe yaklaşımıyla bağnaz bir insandır. Savunduklarında ilerici ancak yaşamında ve inanışlarında feodal bir tiptir. Türkali böyle bir yüzleştirmeyi okur için yapan ender romancılardanır. Turgut'un, Necla'nın önceki cinsel deneyimini öğrendiğinde "koridorun ucundan pis bir şeyden kaçır gibi" sığıması (Türkali, 1999a); erkek toplumunun kadını ele alıştaki sözde ahlaki dışavurumundan başka bir şey değildir. Turgut, Necla ile ilişkisini sürdürür, hatta birlikte olduğu aynı gün, komşusu şarkıcı Süheyla'ya da yok demez. Açık sözlü bir kadın olan Süheyla'yı ise tüccar Mithat arabasıyla ezer. Öldürülen bir kadındır. Zorba erkek yargılanmaz. Romanın erkek karakterleri Halil, Kemal, Nihat ve Turgut'un güvendikleri Rahmi Usta dahi Sovyetlerde kaldığı yıllarda birlikte olduğu bir kadından dünyaya gelen çocuğunu ne eşi Fehime'ye anlatmıştır ne de yakınlarına. Aynı minvalde Halil, romanın kadın kahramanlarından Seher'e aşık olmasına rağmen, terzi Lüsyen ile de cinsellik yaşar. Roman kahramanlarının arayışları içinde psikoseksüel halleri, yaşadıkları psikolojik çatışmalar, Türkali'nin, insan deneyimine ilişkin bilgisini ve analiz düzeyini gösterir.

Romanda görüldüğü üzere bir türlü halkla bütünleşemeyen hep önünde engeller olan/duvarlar örülen düşünceleri toplumca benimsenmedikçe Rahmi Usta ve gençler bir şekilde

kaybedeceklerdir. Ayrıca romanda genç erkekler açısından şöyle bir saptama yapmak mümkün; bir devrime inanıp kendi devrimini yapma konusunda çıkmaz içindedirler. Romanda Nazım'ın yurtdışına gittiği söylenir, Sabahattin Ali ise bunu başaramaz sınırdaki başı ezilerek öldürülür. Naziler, Sovyetlere yenilir, çelişkili gelir ancak içeride de toplumsal düşünceyi savunanlar, yenilgi yaşarlar. Kadınlar açısından ise harita dışı kalacak gençlerin yanında Seher ve Necla karakola alınır. Bırakılan Necla yaşamında keskin bir dönüş yapar. Tiyatrocu Salih'ten gördüğü şiddet üzerine ayrılan Julide ile birlikte yaşamaya başlar. Türkali, romana böylece cinsel yönelimi değişen bir kadın karakter kazandırır. 27 Mayıs 1960 sabahına giden yolun politik ve toplumsal boyutunu sağlam ve güçlü bir roman kurgusuyla veren Türkali'nin roman kahramanları içinde kadınlar zor bir toplumda karşı karşıya kaldıkları güçlükleri görmek yönünden önemli bir öngörü sağlarlar (Türkali, 1999b).

1960'lı yıllar, Vedat Türkali'nin bir başka romanının sosyal-tarihsel akışının geçtiği zamandır. Türkali, *Bir Gün Tek Başına*'da mekân olarak 1960'lı yılların İstanbul'unun seçildiği dönemde şehirde biriken farklı toplumsal kesimlerin sosyolojik dinamiklerini romana aktarır. Çeşitli sosyal ve politik sorunları barındıran gecekondu, fabrika işçilerinin talepleri, yoksulluk, üniversite öğrencilerinin demokrasi ve özgürlük talepleri, hükümetin sıkışmışlığı, Menderes hükümetinin İnönü'nün başını çektiği muhalefete tepkisi, artan öğrenci eylemleri, sokak çatışmaları arasında evli Kenan ile üniversite öğrencisi Günsel arasında başlayan aşkla Türkiye toplumsal yapısına açılır. Kenan, inandıklarına uygun yaşayamamış, bunun yüzleşmelerini yapan ve eşini aldatan bir tiptir. Eşine uyguladığı şiddet sonucunda eşinin ve çocuğunun evden ayrılışı, sevgilisi Günsel'in şüpheler üzerine uzak durmaya çalıştığı ancak karnında taşıdığı çocuğun Kenan'dan olduğunu söyleyemediği bir ortamda Kenan'ın intiharıyla roman bittiğinde geride yanıtı aranacak sorular kalır. Roman kadın kahramanı Günsel'in toplumu değiştirmek adına bulunduğu yerden; toplumun normları dışında ve kendisinden çok büyük evli biriyle sürdürdüğü ilişkide "gebe" kalarak yoluna devam etmesinin sonuçları ile erkek roman kahramanı Kenan'ın ölümü, yazarın bir tercihi mi sorusunu akla getirir. Aynı erkek egemen toplum normları için de geçerlidir. Günsel toplumun cinsiyetçi yönünü eleştirmekle birlikte kendi iç konuşmalarından birinde: "erkek toplumuna koşullanmışız bir kez. Her haltı eder erkekler, erkek olur. Kızlar kız bile olamaz!..." şeklinde ifade ettiği tespitler bunu doğrulamaktadır (Türkali, 2019, s. 210.) Romanda kadın karakterlerin ele alınışında eleştiri alanı açan bir başka öğe cinselliğin işleniş tarzıdır. Bu anlamda Rasim'in "Teşvikiye'deki lüks garsoniyerden Haliç'teki işçi evinde devrimciliğe!" ve Kenan ile birlikte olduktan sonra "Kadınım artık... Karısı değilim..." (Türkali 2019, s. 228-250) diyen Günsel'in dramı beyaz sayfalara yansır (Şeker, 2021).

Yalancı Tanıklar Kahvesi'nde Türkali 1960 yılların 27 Mayıs sürecine giden havasından 1970'li yıllara doğru çatışmaların yoğunlaşarak arttığı bir roman iklimine okuru davet eder. *Yalancı Tanıklar Kahvesi*'nde Ankara'da bombalanan FİDE kitapçısını kuran Nedim, bir toprak zengininin oğlu Ankara Üniversitesi Felsefe bölümü öğrencisi Muhsin, devrimci bir tip Salih erkek karakterleri oluştururlar. Ankara'da karşıt gurupların birbirini yok ettiği bir atmosferde, diş hekimi Reyhan ile Muhsin arasındaki cinsellik ekseninde gelişen ilişki bir yanda diğer yanda ülke, 70'li yılların karanlık yıllarına tanık olur (Cömert'in kurşunlanması, Maraş olayları, Tanilli'nin vurulması, TİP'li gençlerin katledilmesi, İpekçi, Ümit Yaşar Doğanay, Türker cinayeti vb). Muhsin'in çocukluğu sürekli şiddete uğrayan bir anneye (Remziye) tanıklıkla geçmiştir. Baba nefreti, babasının ölümüyle geride bıraktığı işlerinin başına geçmesine engel olmayacaktır. Reyhan'ın samimiyeti ve yaşam gerçeklerinin farkında oluşuna karşılık Muhsin kendi toplumsal koşullarına gerisin geri dönecek ve çocukluk arkadaşları avukat Nahide ile evlenecektir. Yurtdışına burslu gitme olanağı bulunan Nahide, Muhsin'in kurduğu "denize düştük, yılanı sarıldık" cümleleri eşliğinde kalır. Vedat Türkali'de kadın erkek ilişkisi sorunludur. Aslında bu ilişki kurgusu birçok yönüyle toplumda

da sorunlu olduğu için roman bunu yansıtır (Türkali, 2009). Sosyolojik bir gözle bakıldığında, sorunun büyük kısmı patriyarkanın ürettiği şekilde yaşanır. Kamusal alan kadın için zor baş edebileceği engeller üretir. Erkeklerin karar alması daha kolaydır. Buna rağmen Türkali, roman sosyolojisinde kadın karakterlerle ilgili felsefi, sosyolojik, ahlaki, psikolojik ve pratik değerlerde tartışılan bir yazardır. Başka bir romana bakacak olursak, *Kayıp Roman'lar*, Türkali'nin *Güven* romanı biterken beşinci kitabı kim yazacak sorusu eşliğinde Almanya'dan dönen Dr. Nahit Kotar'ı merkeze alarak 2000'li yıllara doğru ülkenin politik ve toplumsal meseleleri etrafında örgülenir. Romanın kadın kahramanı Esme kendisinden yaşça büyük bu adama hayran kalması sonucunda aşk da girer romana. Her koşulda Türkali'ye göre "umutsuzluğa düşmemek için yazılır roman" (Türkali, 2004, s. 121). Türkali, romanında bir şey daha yapar, toplumsal cinsiyet tartışmalarının farkında olarak Esme'yi radikal feminist yanıyla tanıtır. Doktor Nahit'in kuşağı *Güven* romanından kalan acılı bir yazgının dışı vurumuyken Esme'yi düşüncelerinin, yaşam tarzının ve gücünün farkında bir karakter olarak okuruz. Ne var ki, Doktor Nahit'in hem sevgilisi hem de *yardımcısı* rolündedir. Bu romanda Türkali de vardır. Özellikle ülke gerçekleri söz konusu olduğunda üst anlatıcı rolüyle romanın içine girip düşüncelerini okura direk iletir. Esme yurtdışına giderken, Doktor kalpten ölür, ancak öncesinde yazdığı romanını Türkali'ye vermeyi başarmıştır.

7. PATRİYARKAYA KARŞI KADIN OLMAK

Yaşar Kemal, yerel roman mekânında geçen sosyal olayları, evrensel insanlık felsefesiyle işleyerek modern romanın olanaklarıyla kurulu eşsiz bir dünya yaratmayı başarmıştır. Çukurova ve İstanbul'da geçen romanlarında karakterler mekânların hafızasıyla birlikte ekolojik bir sistemde var olan sosyal-kültürel yapılar üzerine inşa edilir. Yaşar Kemal'in romanlarının en önemli özelliklerden birisi kadınların pasif karakter konumunda kurgulanmamasıdır. Bakıldığında, kadınların özellikle saygın roman kahramanları olarak var edildiğini gözlemleriz. Kuşkusuz ataerkil nitelikler içeren cinsiyet hiyerarşisinin yerel otoriteler ve iktisadi sistemle desteklendiği bir toplumsal yapıda, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine uygun davrandıklarını da belirtmek gerekir. Ancak bu durum, bir var oluş mücadelesi içinde olan kadınların iradelerini ortaya koymalarında engel değildir. Yaşar Kemal'in romanlarına bu anlamda genel hatlarıyla eğildiğimizde; *Dağın Öte Yüzü'nün Ortadirek*, *Yer Demir Gök Bakır* ve *Ölmez Otu* isimleriyle birbirini takip eden ciltlerinde yaşam koşullarının zorluğu, yoksulluk, baskı içerisinde kurulan sosyal ilişkilerde köylülerin mit yaratma süreci işlense de güçlü patriyarkanın temsilcilerine karşı (Muhtar Sefer başla olmak üzere) Meryemce karakteri yer alır. Köylüler üzerindeki etkisiyle onurlu bir karakter olan Meryemce, serinin son cildinde muhtar Sefer'in isteği doğrultusunda adamı Ömer tarafından öldürülür (Y, Kemal, 2000a, 2000b, 2000c). *İnce Memed* romanı her ne kadar İnce Memed'in eksende olduğu ağa-köylü halk arasındaki toplumsal eşitsizliklere değinen sosyal konulardan hareket etse dahi, Hürü Ana, Kamer Ana, Evliya kadın Anacık Sultan, Hatçe, Döne, İraz, Seyran gibi kadın roman kahramanlarının içinde yer aldığı köy hayatında şiddetin eksilmediği, eşkıyalığın kol gezdiği, sosyal-ekonomik şartların olumsuz olduğu bir atmosfer sunar. Kadına karşı işleyen amansız patriyarka içinde irade sahibi yaşlı kadın akıl tipler ise romanda kadın kimliğinin işleniş biçimlerine dair bilgiler içerir (Y, Kemal, 2000d, 2000e, 2000f, 2000g). *Akçasazın Ağaları'nın Demirciler Çarşısı Cinayeti* ve *Yusufoğulları Yusuf* ciltlerinde kan davası aşiretlerin yanı sıra değişen iktisada uygun yeni ağa tiplerinin mücadeleleri arasında yoksulluk sarmalında yaşayan köylülerin yanı sıra kan davasını sürdüren Karakız Hatun tiplmesi dinamik bir tip olarak roman olaylarının akışında özne kılınır (Y, Kemal, 1998a, 1999a). *Kimsecik* serisinde kadın roman kahramanı Zero'nun eşi, üvey oğlu Salman tarafından öldürülür. Bunun ardından Zero, ailesi için var olma mücadelesi yürütür. Kadınların sosyal durumları toplumsal cinsiyet rolleriyle belirginleşmekle birlikte

yaşadıkları kırsal toplumda söz sahibi oluşları Zero karakteri üzerinden deneyimlenir (Y, Kemal, 1998b, 1999b, 1999c).

Yaşar Kemal'in bütün bir roman evreninde görmeye alışık olduğumuz iki hafıza mekân vardır: Sarıkamış ve Çanakkale. Bu yerler savaşların insanlarda yol açtığı dramlarla, göçlerle insan ilişkilerinde belirleyici güçlerini korurlar. Savaşın sonuçlarından en çok etkilenenler ise kadınlardır. Eşlerini ve çocuklarını savaşlar sonuçlansa bile bekleyeme devam eden kadınlar işlenir. *Bir Ada Hikâyesi*'ni oluşturan; *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*, *Karınca'nın Su İçtiği*, *Tanyeri Horozları* ve *Çıplak Deniz Çıplak Ada* romanları bu nitelikte değerlendirilebilecek romanlar olmanın yanında toplum içinde kadınların saygın konumlarına dair örnekler içermeleri bakımından önemlidirler. Bu romanlarda Melek Hatun ve Lena gibi karakterlerin kişilik özelliklerinde Yaşar Kemal'in kadınlar konusundaki insancıl felsefesi somutlaşır (Y, Kemal, 2001a, 2002a, 2002b, 2012). Yaşar Kemal'in *Binboğalar Efsanesi*'nde Ceren ile *Ağrı Dağı Efsanesi*'ndeki Gülbahar, kendilerine halk tarafından verilen saygın değerlerle birincil karakter rolünde işlenirler (Y, Kemal, 2001b, 2000ğ). Yine *Deniz Küstü*'de kadın kahramanlar fazla belirgin olmasa da *Al Gözüm Seyreyle Salih*'te geçimini sağlamak için bez dokuyan bir ailenin kadınlarını yakından değerlendirme olanağı buluruz (Y, Kemal, 1998c, 2000h).

Yaşar Kemal'in romanlarında kadın kahramanlar erkek hegemonyasının kurduğu duvarlara karşı her koşulda var olma olanaklarını genişletirler. Bu farklılık, Yaşar Kemal edebiyatını güçlü kılan bir yandır. Yaşar Kemal, yaşadığı toplumu tüm değer yargılarıyla ve çelişkileriyle işlerken, kadın karakterleri ana figür olarak ele alır. Yaşar Kemal'in romanlarının toplumunda, kadınların, cinsiyetle özdeş tutulmuş birtakım rollerin işlevlerini yerine getirdiği, yani katı olmamakla birlikte toplumsal cinsiyet rollerine uygun davrandıkları da altı çizilmesi gereken bir niteliktir. Yazarın kendi roman ikliminde kadını dışlayan bir dilin belirtilerine rastlanmamasının yanında, erkek egemen toplumun bir kadın sorunu ortaya çıkardığı ve bunu sürdürdüğünü roman sayfalarının yansıttığı toplumsal gerçekten çıkarmak mümkündür (Şeker, 2019b, s. 31).

8. SONUÇ

Cinsiyet eşitsizliği sorunu diğer pek çok alanda olduğu gibi edebiyatta da üzerinde çalışılan bir konudur. Özellikle edebiyat türleri içinde yer alan romanda, cinsiyet eşitsizliği kadın kimliğine ilişkin sosyal sorunların ana çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu sebeple roman kadın kahramanlarının yaşadıkları sorunlara ilişkin yapılan sosyal analizler toplumsal cinsiyet ve feminist edebiyat araştırmalarında önemli bir yer teşkil eder. Türk edebiyatı da son yıllarda kadın çalışmalarının yoğunlaştığı bir alan izlenimi vermektedir. Bu temelde çalışmada ele alınan yazarların romanlarından hareketle bir değerlendirmede bulunmak gerekirse: Fakir Baykurt'un romanlarında kadınların sosyal statüsü düşük olmakla birlikte köy toplumsal gerçekliği bu durumu destekler. Orhan Kemal'in değişme ve sorun odaklı romanlarında, Çukurova ve İstanbul mekânları ataerkil normların etkisi altındadır. Kadınlar edilgen-pasif karakterler olarak çizilmiştir. Toplumcu bir edebiyat geride bırakan Orhan Kemal'in bir başka özelliği kadın bedeninin eğlence sektöründe kullanım biçimlerini işlemiş olmasıdır. Sabahattin Ali'nin romanlarında kadın kahramanlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürdüğü toplumsal yapılarda en çok etkilenen sosyal kesimleri oluşturmaktadırlar. Kemal Tahir'in romanlarında da geleneksel ataerkil toplum konturları roman kahramanlarının sosyal etkileşim sistemlerini oluşturmaktadır. Tahir, bu toplumsal yapının kadınlara biçtiği rollere sadık kalmakla birlikte diğer yazarlar içinde kadın konusunda en çok eleştirilendir. Romanlarında görüldüğü şekliyle eleştiriler; kadınların, erkeklerin gözetim ve denetiminde olması, cinselliklerinin ele alınış şekli, erkeklerin mülkü olarak verilişleri ile öne çıkmaktadır. Onun romanlarında ataerkil sosyal sistemin işleyişi cinsiyetçi hiyerarşi ile pekişmektedir. Vedat

Türkali'nin romanlarında ise kadın kahramanlar belirgin olmanın yanı sıra politik olaylar etrafında arayışlarını sürdürürler. Erkek egemen bir toplumda yaşananların kadınlara yansımaları daha örseleyici olmaktadır. Kadınlar, klasik roman anlayışında kendilerine biçilen sınırların aksine Türkali'nin romanlarında düşünce dünyalarında ve kamusal alandaki konumlarında var olma çabası içerisindedirler. Diğer yazarlara göre Yaşar Kemal'in romanlarında kadın karakterler çok güçlü patriyarkaya karşı bir duruş sergileyebilmektedirler. Ayrıca yoksulluk, toplumsal eşitsizlikler, şiddet gibi sorunlar kadınların yaşamında etkilidir. Yaşar Kemal'in romanlarını, incelenen diğer yazarların romanlarıyla karşılaştırdığımızda, alışık olmadığımız biçimde kadın roman kahramanlarının etkin kılındıklarını görürüz.

Özetle, çalışmada ele alınan toplumcu yazarların romanlarında erkek egemen kodların anlamlandırıldığı patriyarka kadın kimliği için kötü olandır ve toplumsal koşulların değişmesinin önündeki en büyük engellerden birisidir. Öte yandan iktidara ya da karar alma mekanizmalarına katılma konusunda kadınların karşısına dikilen toplumsal cinsiyet hiyerarşisi yanında erkek roman kahramanlarının, kendi içlerinde erkek hiyerarşisi üretme mekanizmasında kontrol etme ve iktidar olma nosyonu da işlevsel olabilmektedir. Dolayısıyla kadın, ayrıca *erkeğin baskıladığı erk sahibi olmayan erkek* tarafından da ataerkil ilişkilerin sürdürdüğü bir sosyal-kültürel-ekonomik alanın içinde doğrudan müdahaleye uğramaktadır. Bu çerçevede yapılacak sosyal analizler için yukarıda ele alınan yazarların geride önemli yapıtlar bıraktıklarını belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Ali, S. (1991). *Kuyucaklı Yusuf*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ali, S. (2006). *İçimizdeki Şeytan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fakir Baykurt (2004). *Kaplumbağalar*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Fakir Baykurt (2008). *Yılanların Öcü*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Gürçay, S. (2018). "Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Romanına Kültür İzleri Ve Semboller Bağlamında Bir Bakış", *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, 6, 11-27.
- Kemal Tahir (1976). *Bozkırdaki Çekirdek*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kemal Tahir (1990). *Büyük Mal*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Kemal Tahir (1995a). *Hür Şehrin İnsanları I*. İstanbul: Tekin Yayınları.
- Kemal Tahir (1995b). *Hür Şehrin İnsanları II*. İstanbul: Tekin Yayınları.
- Kemal Tahir (1995c). *Bir Mülkiyet Kalesi*. İstanbul: Tekin Yayınları.
- Kemal Tahir (2008). *Kelleci Memet*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2010). *Köyün Kamburu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2013a). *Körduman*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2013b). *Namuscular*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2013c). *Damağası*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2014). *Devlet Ana*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2015a). *Kurt Kanunu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2015b). *Rahmet Yolları Kesti*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2015c). *Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehir Üçlemesi 1*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2016a). *Esir Şehrin Mahpusu, Esir Şehir Üçlemesi 2*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2016b). *Karılar Koğuşu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir (2016c). *Sağırdere*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Koç, Y. (2019). "Vedat Türkali'nin Güven Adlı Roman'ında, Şahıs Kadrosu Perspektifinden II. Dünya Savaşı'nın Topluma Etkileri", *Söylem Filoloji Dergisi*, 4 (1), 64-78.
- Orhan Kemal (1995). *Müfettişler Müfettişi I*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Orhan Kemal (2005). *Eskici Dükkânı*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Orhan Kemal (2007a). *Sokakların Çocuğu Suçlu 2*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2007b). *Yalancı Dünya*. İstanbul: Everest Yayınları.

- Orhan Kemal (2007c). *Gurbet Kuşları*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2008). *Suçlu 1*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2009a). *Vukuat Var Hanımın Çiftliği 1*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2009b). *Hanımın Çiftliği 2*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2010a). *Dünya Evi*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2010b). *Üçkâğıtçı Müfettişler Müfettişi 2*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2011). *Yüz Karası*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2012). *Kanlı Topraklar*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2013a). *Sokaklardan Bir Kız*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2013b). *Kaçak Hanımın Çiftliği 3*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2014). *Bereketli Topraklar Üzerinde*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2015a). *Bir Filiz Vardı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2015b). *Murtaza*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal (2015c). *Kenarın Dilberi*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Ortakçı, A. (2012). "Halk Bilgisi Yönüyle Fakir Baykurt'un Romanları", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 67-83.
- Saraçgil, A. (2005). *Bukalemun Erkek. Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Ataerkil Yapılar ve Modern Edebiyat*. (Çev. S. Aktaş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şeker, A. (2019a). "Kuyucaklı Yusuf Romanının Kadın Kahramanlarını Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Psikososyal Yönleriyle Ele Almak", *İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, 6(22), 865-881.
- Şeker, A. (2019b). Yaşar Kemal'in Romanlarının Sosyolojik Dokusunu Feminist Edebiyat Eleştirisi Bağlamında Değerlendirmek. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 19, 15-35.
- Şeker, A. (2020a). "İçimizdeki Şeytan'a Yenilmeyen Macide'nin Toplumsal Cinsiyet Açısından Düşündükleri", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 297-308.
- Şeker, A. (2020b). *Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Şeker, A. (2021). *Kadın Roman Kahramanları. Toplumsal Cinsiyet, Edebiyat Sosyolojisi Ve Roman Okumaları*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Tiken, S. (2009). "Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Adlı Romanına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 43-56.
- Vedat Türkalı (1999a). *Güven 1*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.

- Vedat Türkali (1999b). *Güven 2*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Vedat Türkali (2004). *Kayıp Romanlar*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Vedat Türkali (2009). *Yalancı Tanıklar Kahvesi*. İstanbul: Turkuvaz Yayınları.
- Vedat Türkali (2019). *Bir Gün Tek Başına*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yaşar Kemal (1998a). *Demirciler Çarşısı Cinayeti, Akçasazın Ağaları 1*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (1998b). *Yağmurcuk Kuşu, Kimsecik 1*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (1998c). *Deniz Küstü*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (1999a). *Yusufoçuk Yusuf, Akçasazın Ağaları 2*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (1999b). *Kale Kapısı, Kimsecik 2*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (1999c). *Kanın Sesi, Kimsecik 3*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2000a). *Ortadirek, Dağın Öte Yüzü 1*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2000b). *Yer Demir Gök Bakır, Dağın Öte Yüzü 2*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2000c). *Ölmez Otu, Dağın Öte Yüzü 3*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2000d). *İnce Memed 1*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2000e). *İnce Memed 2*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2000f). *İnce Memed 3*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2000g). *İnce Memed 4*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2000ğ). *Ağrıdağı Efsanesi*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2000h). *Al Gözüm Seyreyle Salih*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2001a). *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Bir Ada Hikâyesi 1*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2001b). *Binboğalar Efsanesi*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2002a). *Karınca'nın Su İçtiği, Bir Ada Hikâyesi 2*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2002b). *Tanyeri Horozları, Bir Ada Hikâyesi 3*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yaşar Kemal (2012). *Çıplak Deniz Çıplak Ada, Bir Ada Hikâyesi 4*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.